

**ГЕОПОЛІТИЧНЕ ЦИФРОВЕ ВІЗІОНЕРСТВО США ТА ЄС:
ЦИФРОВА СОЛІДАРНІСТЬ, ЦИФРОВИЙ СУВЕРЕНІТЕТ І НОВА АМЕРИКАНСЬКА
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО КІБЕРПРОСТОРУ**

С. Гнатюк, центр безпекових досліджень НІСД

Світ перебуває в стані активної трансформації та адаптації до нових геополітичних умов існування, що неможливо без пошуку нових доктрин розвитку. Російсько-українська війна стала одним з каталізаторів цих процесів, змушуючи найбільші країни змінювати свої безпекові парадигми. Однак війна є не єдиним чинником. Дальший розвиток цифрових технологій і збереження високого рівня залежності сучасних економік від функціонування цифрової інфраструктури та нових технологій змушує країни шукати рішення і для цієї сфери, визначати свої плани довгострокового розвитку та намагатися зрозуміти, якою буде політика ключових світових суб'єктів у цьому питанні.

Зокрема, щодалі гострішим стає суперництво між двома доктринами та базованими на них політико-правовими підходами до управління процесами глобальної цифровізації. США обстоює доктрину **цифрової солідарності** (*digital solidarity*), основною ідеєю якої є створення «відкритої, стійкої та безпечної» глобальної цифрової екосистеми, оформленої на політико-правовому рівні як широка коаліція (система коаліцій) між Сполученими Штатами та їхніми партнерами й союзниками. Цифрова солідарність передбачає єдині для всіх права та правила, спільність цілей, тісну співпрацю, взаємодопомогу, обмін найліпшими практиками, спільне реагування на кіберзагрози та інше.

На противагу цьому сучасний ЄС демонструє виразну схильність до доктрини **цифрового суверенітету**, згідно з якою в сучасному світі цей останній має бути додатковим компонентом суверенітету державного в його класичному розумінні. Отже, держави-нації або їх коаліції мають контролювати й захищати власну цифрову інфраструктуру та потоки даних за допомогою цілого спектра протекціоністських заходів: уведення обмежувальних галузевих політик, локалізації даних та мереж, обмеження іноземного доступу на внутрішні ринки, розвитку місцевих технологій, індустрій та компаній для зменшення залежності від іноземних тощо.

Треба наголосити, що ідеї та підходи цифрового суверенітету мають відчутну підтримку в сьогоdnішньому світі й сучасні уряди тією чи тією мірою тяжіють саме до такого ізоляціоністського підходу. Деякі автократичні режими навіть беруть його за основу своєї цифрової та інформаційної політики.

На тлі цих реалій США зробили крок до просування і формалізації своєї доктрини, затвердивши Стратегію розвитку міжнародного кіберпростору та цифрової політики (*International Cyberspace and Digital Policy Strategy*).

Цифрова солідарність: як США бачить майбутнє глобального кіберпростору?

Стратегія розвитку міжнародного кіберпростору та цифрової політики (далі – Стратегія), яку випрацювало Бюро кіберпростору та цифрової політики Державного департаменту США (*US Department of State's Bureau of Cyberspace and Digital Policy*), була представлена 6 травня 2024 р. Документ готували у співпраці з іншими федеральними відомствами, тож ідеологічно та концептуально його узгоджено зі Стратегіями національної безпеки (2022) та кібербезпеки (2023) Сполучених Штатів, а також з іншими програмними правовими актами адміністрації Дж. Байдена в галузі ІТ та кіберпростору, зокрема з його указом про безпечний, захищений і надійний штучний інтелект (*Executive Order on Safe, Secure, and Trustworthy Artificial Intelligence*).

Підзаголовок Стратегії – «Назустріч інноваційному, безпечному цифровому майбутньому, з повагою до прав» (*Towards an Innovative, Secure, and Rights-Respecting Digital Future*) – відразу окреслює її ціннісні виміри та відповідний образ бажаного майбутнього. А саме – дальша глобальна цифровізація на основі інноваційного технологічного розвитку, забезпечена ефективними механізмами кібербезпеки й дотриманням визнаних усіма стейкхолдерами єдиних правових норм.

У запропонованій США моделі розвитку міжнародного кіберпростору передбачено певні механізми колективного управління з урахуванням інтересів окремих стейкхолдерів, але водночас активно критиковано ідею цифрового суверенітету й тенденцію до зростання її популярності у світі протягом останніх років. Цю тенденцію кваліфікують як глобальну стратегічну загрозу, оскільки вона може призвести до: надмірної фрагментації міжнародного управління інтернетом; ізоляції цифрових екосистем; додаткових бар'єрів для міжнародної співпраці, R&D, поширення інновацій і зрештою – для просування технологічного прогресу як такого.

До того ж, на думку авторів документа, орієнтація урядів на цифровий суверенітет значно збільшує ризики кібербезпеки, позаяк може підважити колективні зусилля, потрібні для боротьби з глобальними кіберзагрозами – обмін відповідними розвідувальними даними, координацію реагування на кіберінциденти, спільне розпрацювання засобів кіберзахисту тощо.

Запропонована в Стратегії альтернатива передбачає **чотири напрями діяльності (сфери дії):**

1. Розбудова й підтримка відкритої, інклюзивної, безпечної та стійкої міжнародної цифрової екосистеми. Це, зокрема, передбачає стимулювання конкурентного ринку ІТ та інновацій, зменшення залежності від автократичних режимів, загальнодоступну, надійну та безпечну цифрову інфраструктуру, належний захист телекомунікацій.
2. Узгодження з міжнародними партнерами підходів, стандартів та політик цифрового управління й управління даними на засадах поваги до права, безпеки та підтримки міжнародної торгівлі.
3. Просування відповідальної поведінки держав у кіберпросторі, протидія кіберзагрозам шляхом створення коаліцій, сприяння партнерській співпраці, обміну інформацією та підзвітності між країнами.
4. Зміцнення та розбудова цифрового та кіберпотенціалу країн-партнерів, зокрема підвищення їхніх технічних і операційних можливостей та спільну боротьбу з кіберзлочинністю.

Реалізуючи ці завдання та цілі, Державний департамент США, відповідно до Стратегії, повинен дотримуватися **трьох керівних принципів**:

1. Чітка й послідовна зорієнтованість (*affirmative vision*) на безпечність та інклюзивність кіберпростору, керованого міжнародним правом.
2. Підхід, базований на цілісному баченні кібербезпеки (включно з безпекою даних і кіберстійкістю), сталого розвитку та технологічних інновацій з огляду на глибоку взаємопов'язаність цих сфер у сучасному цифровому світі.
3. Комплексний підхід у політичних діях та рішеннях з використанням інструментарію дипломатії, державного управління та міждержавних відносин.

Стратегія містить низку ініціатив Державного департаменту США для колективного обговорення та ухвалення рішень, реалізацію яких визнають особливо актуальною. Основними з них є такі:

- Розроблення рамок управління штучним інтелектом – установа міжнародних стандартів етичного використання штучного інтелекту із залученням партнерів через G7 та інші форуми для створення керівних принципів розвитку технологій ШІ.
- Підвищення безпеки ланцюга постачання – передбачає співпрацю з партнерами для диверсифікації та безпеки ланцюга постачання для критично важливих технологій; США готові інвестувати в рішення, які зменшують залежність від авторитарних режимів.
- Просування кібернорм – спільне узгодження та захист глобальних норм, які визначають прийнятну поведінку держави в кіберпросторі та притягують порушників до відповідальності. Пропоновано майданчик ООН та інших міжнародних організацій.

Міжнародна цифрова стратегія США потребуватиме активних зусиль саме Державного департаменту США, адже – з огляду на масштаб та амбітність її цілей – має спиратися на підготовлений на міжнародній арені ґрунт у формі кола достатньо впливових і надійних партнерів, готових долучитися до реалізації Стратегії, забезпечивши їй таким чином належні стартові позиції. Судячи з переліку тих кроків та ініціатив США, що їх згадує державний секретар Ентоні Блінкен у своїх заявах на підтримку Стратегії¹, активну роботу на цьому напрямі вже розгорнуто.

Європейський Союз та цифровий суверенітет: чому Європа схиляється до більшої самостійності в цифрових справах?

Щодо Європейського Союзу, то, здавалося б, надзвичайна близькість більшості ціннісних та ідеологічних позицій, а також спільність багатьох інтересів створюють усі умови для тісного партнерства зі США в рамках американської цифрової стратегії. Проте ЄС, залишаючись потужною коаліцією розвинених країн, давно й послідовно вибудовує власну цифрову політику, базовану на добре артикульованих європейських цінностях і самостійному баченні шляхів розвитку Союзу.

Ця політика демонструє близький до американського, але багато в чому відмінний погляд на проблематику захисту даних, кібербезпеки, етики ШІ та ін. Вона

¹ Див.: URL: <https://therecord.media/state-department-international-cyber-strategy-blinken-rsa>; <https://industrialcyber.co/critical-infrastructure/us-administration-rolls-out-international-cyberspace-and-digital-policy-strategy-focused-on-digital-solidarity/>; <https://www.state.gov/technology-and-the-transformation-of-u-s-foreign-policy/>

має ґрунтовний науково-аналітичний супровід, є ретельно концептуалізованою, підкріпленою програмними та нормопроектними документами, розвиненою нормативно-правовою базою, спирається на потужні інституції та потенціал. З урахуванням цього інтеграція ЄС у майбутню американську глобальну систему цифрової солідарності є малоімовірною навіть за наявності доброї волі обох сторін.

Крім того, в аналітичній спільноті та керівних колах Євросоюзу традиційно досить впливовою є ідея його цифрового суверенітету (або радше самодостатності й лідерства). Про це свідчать, наприклад, документи Європарламенту, а також матеріали одного з провідних аналітичних центрів Європи *Robert Schuman Foundation*.

Фундаментальне дослідження групи Маріо Драгі, виконане на замовлення голови Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн і оприлюднене восени 2024 р. з промовистою назвою «Майбутнє європейської конкурентоспроможності», зосереджено головним чином на двох питаннях: причинах відставання та залежності ЄС від США й подекуди від Китаю², а також на шляхах подолання цього відставання, відновлення суверенності та лідерства Союзу як високотехнологічного глобального гравця.

Прийняті на початку 20-х років ХХІ ст. базові закони ЄС про цифрові послуги, цифрові ринки і про управління даними, а також цифрова стратегія, стратегія даних і нарешті План дій «Цифрове десятиліття – 2030» так чи так спрямовані на досягнення аналогічної мети альянсу в цифровій сфері – завоювання лідерських позицій, глибоку трансформацію та стрибок у сфері цифровізації та розроблення цифрових технологій (як-от ШІ, телекомунікації, кібербезпека й захист цифрових прав людини, квантові обчислення тощо).

З огляду на зазначене, сторонам буде важко знайти компроміс між своїми доктринальними підходами, в усякому разі – на платформі нової міжнародної цифрової стратегії США.

² Згідно зі звітом Драгі, Європейський Союз на 2024 р. імпортує понад 80 % цифрових технологій.